

Базовими підрозділами другого розділу «Українська лірика про мистецтво віршування» є п'ять початкових підрозділів: «Поетичні мова, слово, твір», «Еволюція українського віршування», «Погляди на ритм і віршові розміри», «Погляди на поетичний образ і тропи», «Ставлення до рими». Другий підрозділ про еволюцію українського віршування велику увагу звертає на дві поетичні форми – сонет і верлібр, а з назви підрозділу якраз тут цього не видно. Можливо, треба було б якось відобразити в назві підрозділу і розвиток віршових форм. Можна було перейменувати цей розділ хоча б таким чином: «Еволюція українського віршування і віршових форм». Завершують цей розділ два підрозділи – «Мистецтво паліндромії: від бароко до ар'єргарду» і «Мистецтво візуальної поезії», які розташовані наче дещо відрубно. Але їхня присутність саме в цьому розділі дуже доречно, бо вони, пам'ятаймо, написані людиною, яка є не лише науковцем, але і практикуючим поетом, який досягнув значних успіхів саме в паліндромії та візуальній поезії. Це автентичні свідчення, сказати б.

Знову базовими підрозділами третього розділу «Українська письменницька критика про мистецтво поетичне», є п'ять підрозділів: «Письменницька критика про поезію загалом», «Письменницька критика про призначення поезії», «Письменницька критика про різночасові тенденції віршування», «Письменницька критика про поета-автора», «Письменницька критика про місце поета в суспільстві». І знову відрубно стоять два завершальні підрозділи: «Літературознавча думка про мистецтво поетичне» і «Питання мистецтва поетичного в українських літературних маніфестах». Ці підрозділи наче доповнюють письменницьку критику.

У дослідженні знаходимо й певні, можна сказати, відкриття. Вони продиктовані, так здається, науковою й поетично інтуїцією автора. Про те, що поезієзнавство є авторською (скажімо, «івано-лучуківською») підгалуззю науки про літературу, вже й так знаємо. Варто звернути увагу хоча б на те, що І. Лучук думи називає протOVERлібрами. Це свіже формулювання, є й інші схожі свіжі спостереження в монографії.

Список використаної літератури складається з 575 позицій, а це чимало. Кількість їх, слід відзначити, паліндромна.

Виникають і певні зауваги до дослідження. Впадає у вічі, що осмислення мистецтва поетичного в ліричних творах значно переважає за обсягом осмислення цих же матеріял письменницькою критикою. Виглядає на те, що письменницька критика є наче доважком до загалом глибоко розробленої теми, проте це все ж виправдано, адже письменницька критика наче відтіняє загальну тему, слугує допоміжним матеріалом. Якщо зважити на те, що поети найвлучніше висловлюються про поезію у своїх ліричних творах, а не критичних текстах, то такий непропорційний підхід можна виправдати. Принаймні, будемо вважати, що саме так автор і замислив. Адже маємо хоч і диспропорційний, але таки авторський підхід.

У деяких місцях авторову думку виражають саме цитати з інших науковців і критиків, проте, якщо згадати думку Едварда Касперського про те, що «гуманітарні науки, на відміну від апріорних та емпіричних, спираються головним чином, але не виключно, на розуміння та інтерпретацію чужих висловлювань», – тоді все стає на свої місця, адже часто відповідне поєднання позичених думок і є їхньою інтерпретацією, а розуміння їх полягає в тому, що саме їх залучено до розгляду.

Деяких поетів І. Лучук наче ігнорує – можливо, в них він не знайшов відповідних текстів, або має певні табу. Хоча в дисертації цитовано багатьох авторів, які не входять до жодного канону, випадаючи з більшості розглядів, – тому мова про табування є не зовсім виправданою.

Ці зауваги не є суттєвими, бо, за великим рахунком, дисертаційне дослідження, оформлене в монографію, є доволі монолітним, виваженим, чітко продуманим. Це завершений твір літературознавчої науки, що сама прагне бути художньою літературою, принаймні мати деякі її важливі ознаки.

Богдан ПАСТУХ

ВИПРОЗОРЕННЯ СЕКРЕТІВ ПОЕТИЧНОГО БУТТЯ

[Ars poetica. Українська лірика про мистецтво поетичне: Антологія / Упоряд., передм., довідки про авт. І. Лучука. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 688 с. – (Серія «Дивоовид»)]

Навряд чи потрібно багато говорити про постать Івана Лучука у сучасному літературному та й літературознавчому контекстах. Зайвим видається переповідання назв його книжок, розмаїтих дат, коли щось траплялось з ним – не маю наміру тут цього робити. Хоч і слід сказати, що Іван Лучук станом на тепер зробив доволі серйозні об'єми праці як на свій вік. В цьому, нашому часі, слід фіксувати ще одну дату його літературознавчої роботи, певний етап, сходінку творчої мандрівки – рік виходу антології “Ars poetica. Українська лірика про мистецтво поетичне”. Згодом скажу про винятковість і запотребованість названої праці у літературознавчому контексті, а зараз спробую насамперед з'ясувати конфігуративну природу цієї книжки, яка, що вкрай важливо, присвячена тим, хто нещодавно відійшов у кращий світ – Ігореві Римаруку, Назарові Гончару та Миколі Мірошніченку. Отож книга ця окрім огрому пошукової енергії оживляє в такий спосіб пам'ять про імена тих, кому там це потрібно.

Томас Стернз Еліот у своїй статті “Музика поезії” говорить про те, що “якщо про поезію береться писати поет, він має у цьому професійні переваги, як і специфічні хиби. Пам'ятаючи про мінуси, нам легше оцінити й плюси. Ці мої застереження слід, думаю, враховувати як поетам, так і тим, хто читатиме їхні розмірковування про поезію <...> Гадаю, що критичні висловлювання поетів, а історія дає нам чимало яскравих зразків – цікаві найперше тим, що поети, незалежно від проголошеної мети, підсвідомо завжди обстоюють поезію того типу, який близький їм, чи постулюють принципи, на які самі хотіли б опертися”³⁴. Наведена цитата може бути референтивною інтродукцією до книги “Ars poetica. Українська лірика про мистецтво поетичне”, в якій читач має нагоду відшукувати у принципі відбору матеріалу, так званого змістового укладу видання, іпостась одного з лугосадівців. І вже тут можна легко наштовхнутись на характеротворчий момент, де укладач, сповідуючи власні художньо-естетичні принципи в поезії, залишає себе-поета “за парканом”, намагається абстрагуватись від свого поетичного “Я” у роботі над цією антологією. Така поведінка не опонує думкам Еліота, їх таки можна підтвердити власне поетичними рядками Івана Лучука: “І коли б мене приставили до стінки, / я б вигукнув в останню мить: / хай живе вільний первісний / незакріпачений вірш!” (Лучук І. “Історія поезії”). Ці рядки переконливо звучали би у вступі до антології, де упорядник говорить про синхронне виникнення мови та поезії, наголошує на автотелічності слова. Тут слід сказати, що Іван Лучук як автор поетичних текстів сповідує іманентні його духовним дисциплінам поетичні принципи, але разом не “інфікує” цю добірку розмаїтих авторів своєю поетичною пристрасстю.

Слід насамперед сказати, що робота, виконана упорядником, викликає високий градус захоплення його працездатністю, вмінням “ловити” такий розсіяний матеріал. Книга “Ars poetica...” є добіркою 222-ох українських авторів, які осмислювали поетичний світ засобами (даруйте за тавтологію) поетичної артикуляції. Незважаючи на сучасні можливості цифрових машин, виконати такий добір текстів доволі складно.

Автори у книзі представлені за хронологічним принципом: починаючи від Памви Беринди, Софронія Почаського, Івана Величковського, окреслюючи іменами поетів величезні часові пласти, Іван Лучук зупиняється на сучасному літературному процесі, добираючи тексти Олени Галети, Галини Крук, Любові Якимчук, Сергія Жадана, Павла Вольвача та багато інших, хто творить літературу сьогодні. Важливим у цій антології також є те, що до імені кожного з дібраних авторів додається референтивний блок короткої довідкової інформації – роки життя автора, назви збірок, рік їхнього виходу, джерело з якого подається цитата. Такий підхід до формування антології має всі перспективи зробити книжку настільною на робочому місці літературознавця.

Метапоетичний дискурс існував здавна у різних національних літературах. Про це говорить упорядник у передмові, згадуючи імена Горація чи Ніколя Буало. У певних поетичних пробах подібного кшталту можна шукати і нерідко знаходити цікаві думки, які перегукуються, своєрідні спільні мотиви. Тут можна згадати іронічний образ персонажа Письменника у поемі “Фауст” Й-В. Гете, який обурюється молодим поколінням: “І хто тепер читав би твір / Поважного

34 Еліот Т. С. Музика поезії // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 73

якогось змісту? / Не втрапиш ти ніяк, повір, / На молодь, надто гонористу³⁵. Наступні рядки з “Мистецтва поетичного” Ніколя Буало: “Що любе молодим, те для старих бриднє; / У юнака киплять і міняться бажання, / І він порокові дається без вагань; / Непоміркований у пристрастях буйних, / Порад не любить він і сердиться на них”³⁶. В деяких випадках можна говорити про спільні бази типологічних мотивів у поезії про поезію. Такі тексти можуть ставати вдячним матеріалом для компаративістичних досліджень.

У розмові про цю добірку не можна оминати проблему представлених в ній поетичних доз і пропорцій. Мова йде про адекватно витримані об’єми подачі того чи того автора. Метапоетичні тексти Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Богдана-Ігоря Антонича та кількох інших світоглядно форпостних в українському літературному процесі постатей подано кількісно більше. Такий підхід імпонує, оскільки підтримує зображення контекстуального балансу певного поетичного простору, своєрідно увиразнює згадані постаті.

У антології “Ars poetica. Українська лірика про мистецтво поетичне” представлено також львівську поетичну галерею. Імена Галини Крук, Юрка Кучерявого, Ігоря Павлюка, Миколи Петренка, Богдани Криси, Романа Кіся та поезію інших персон з поетичного континууму Львова можна зустріти в цій книзі.

Хронологічний принцип, за яким подані імена авторів, розкриває читачеві специфіку контексту певної доби, замилування у розмаїті компоненти світогляду, з чого читальник може скласти собі умовну поетичну “картину життя” певного часового відтинку. Чому “умовну”? Оскільки голос того чи іншого автора утверджує саме його поетичний світ, ми не маємо повного права говорити про об’єктивізацію своєї читацької оптики: “Обом способам мовлення – поетичному й філософському – притаманна одна спільна риса: вони не можуть бути помилковими. Адже поза ними не існує жодних критеріїв, за якими можна було б їх виміряти, яким вони б відповідали”³⁷. Про суб’єктивність сприйняття поезії говорить у передмові Іван Лучук: “Поезія має багато спільного з первісним мовотворенням, вона сама теж є заодно і мовотворенням. У принципі, поезія не мусить бути зрозумілою. Але кожен має право (якщо має спромогу) сприймати поезію по-своєму: інтимно, суб’єктивно, ординарно. Поезію сприймати просто і непросто, приємно та безнадійно, до трему солодко та до розпуки важко. Поезія народжується у пекельній праці чи на дозвіллі, навіть коли дозвілля є вимушеною розкішшю, або ж коли світ придушує людину і людство своєю об’єктивною недосконалістю. Буремна мить і надзавдання слова бліднуть на тлі самодостатності поетичного дозвілля. Лише поезія виправдовує та скрашує таку пролонговану еволюцію людини думаючої, людини граючої, людини приреченої”³⁸. В даному випадку складно обійти увагою міркування автора про етимологію поезії, її проростання в межах свідомого людського існування. Іван Лучук ставить наголос насамперед на музичальності поетичного говоріння, а звідси – “музика як кістяк поезії”, автор говорить також про спільні витoki обидвох мистецтв. Передмова прикметна своїм доволі зцементованим теоретичним підґрунтям, оперуванням розмаїтими теоріями, де автор цього вступного слова не бавиться у так поширену в наш час методологічну “туманологію”, а прагне заактивізувати пошуковий механізм, дійти витоків поставленої проблеми. І тут, що важливо, поруч з іменами Клода Леві-Стросса, Ганса-Георга Гадамера, Ніколя Буало, стоять Олександр Потебня, Іван Франко, Євген Маланюк. Автор передмови наголошує на словах Потебні про те, що віршування та віршований розмір виникли у зв’язку слова зі співом, наводить вислів Ігоря Павлюка: “Поезія – це музика написана словами”. Іван Лучук тут актуалізує ще одну доволі важливу тезу про те, що мова виникає з прагнення поетизувати дійсність. Про природу поезії саме в цьому аспекті писав Джамбатіста Віко: “він писав про героїчну епоху, коли люди розмовляли “поетичною мовою”, спілкувалися винятково “символами”, які “мали би бути метафорами, зображеннями, порівняннями; пізніше в артикульованому вигляді вони становлять усе багатство поетичної мови”³⁹. Тут можна формувати каскад цитат з цієї проблеми. Станіслав Пшибишевський також виокремлював словесну творчість первісної людини, у якій велике враження від світу “рвалось до горла”.

Говорячи про композиційну стрункість роботи, слід згадати, що у своїх міркуваннях Іван

35 Гете Й.-В. Фауст: Трагедія. – Перекл. з німецьк.. – К.: Дніпро, 1981. – С. 182

36 Буало Н. Мистецтво поетичне. – К.: Мистецтво, 1967. – С.58

37 Гадамер Г.-Г. Філософія і поезія // Г-Г Гадамер. Герменевтика і поетика. – К.: Юніверс, С. 126.

38 Лучук І. Українська лірика про мистецтво поетичне (передмова) / Ars poetica. Українська лірика про мистецтво поетичне: Антологія. / Упоряд., передм., довідки про авт. І. Лучука. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012.

39 Цит. за Яковенко С. Романтики, естети, ніцшеанці. Українська та польська літературна критика раннього модернізму. – К.: Критика, 2006. – С. 195.

Лучук аналогічно використовує певний часовий підхід, показуючи траєкторію руху думки про поетичне слово. Мандри починаються від часів Античності, Арістотеля, Пісонів, до Буало а згодом – Потебня, Франко, Тичина, Рильський. Не маю на меті назвати всіх, кого долучив автор передмови до зміцнення своїх методологічних позицій, але скажу, Іван Лучук спробував зробити вибіркового аналіз текстів про поетичне мистецтво, де показав читачеві наскільки неохопною є розмова про слово, яке змушує людину радіти, наливатись смутком, бавитись або повставати.

Олег ЛЕЩАК

ЕПІТЕТ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРИВІД ДО МЕТОДОЛОГІЧНИХ РОЗВАЖАНЬ

[О. С. Волковинський . Поетика епітета. - Кам'янець-Подільський, 2011, 350 с.]

Кінець ХХ — початок ХХІ ст. у філологічній науці позначається надзвичайною активністю у вивченні епітета. За останні роки цілий ряд авторів присвятили свої статті й дисертаційні дослідження різним сторонам лінгвістичної природи епітета. Проте, сутнісні характеристики епітета не можна вважати описаними адекватно й вичерпно. Багато проблем в галузі вивчення епітета залишаються дотепер невіршеними: немає єдності в підході до визначення категоріальної сутності епітета та до класифікації епітетів, не вироблені принципи, що дозволяють зробити таку класифікацію вичерпною і несуперечливою. Дотепер існують різні думки щодо емоційної й естетичної природи епітета; недостатньо досліджені семантичні процеси, які відбуваються в епітеті та в художньо-літературному тексті у зв'язку з функціонуванням у ньому епітета. Майже не вивченою є роль епітета в конвергенціях стилістичних прийомів. Спорадичними та певною мірою безсистемними виглядають спостереження над функціонуванням епітета в різних стилях мовлення, у тому числі й у стилі мови художньої літератури.

Детальному та систематизованому розгляду більшості з цих актуальних проблем й присвячено монографію професора Олександра Волковинського «Поетика епітета». Метою монографії є виокремлення епітетології як окремої галузі сучасної філології. Власне через це праця О. Волковинського складається з двох основних частин. У першій міститься детальний розгляд головних теоретичних засад поетики епітета, у другій — пропонуються методологічні положення та наводяться зразки методики вивчення епітета, що активно функціонує в тексті літературно-художнього твору. Задля більш точного та ефективного дослідження функціонально-прагматичних особливостей епітета О. Волковинський пропонує увести в філологічний обіг поняття «епітетна структура», котре розуміє як «жорстке архітектонічне та семантичне утворення, що виникає як результат поєднання-злиття означення та означуваного» (с.13). Концептуально-теоретичні розважання Автора над альтернативними термінами «епітетна конструкція» і «епітетна конфігурація» та більшою концептуальною ємкістю пропонованого терміну «епітетна структура» видаються мені цілком обґрунтованими. При цьому таке поняття, як означення Автор не зводить до класичної синтаксичної функції, а усвідомлює як формально різнопланову атрибуцію презентованого (зображуваного) об'єкта. На мою думку, важливо, що О. Волковинський досить послідовно проводить через усю свою роботу ідею, згідно якої «епітетна структура тяжіє до забезпечення цілісного її сприйняття в неподільній єдності означення та означуваного, в єдиній асоціативно-образній пластичності» (с. 14).

Сподіваюся, що аргументи, які наводить Автор монографії «Поетика епітета» на користь такої термінологічної модифікації, будуть прийнятними як для літературознавців, так і для лінгвістів.

Слід звернути увагу на те, що професор Волковинський бачить свій об'єкт у достить широкій перспективі: «Епітет належить до важливих елементів, здатних суттєво вплинути на жанрово-родові ознаки тексту» (с. 25), до того ж, додаю, не лише тексту художнього. Звісно, функціональний стиль мови художньої літератури, головною функцією якого є естетико-зображальна функція, значне місце відводить вираженню суб'єктивного авторського бачення світу,